

MIT REJTENEK A RÉGI FALAK?

Barangolás a pesti vármegyeházán

A közérdekű okmányok évszázadok múltán is igazolásul szolgálhatnak, ezért is féltve őrzött kincsek az államigazgatási, a bírósági jegyzőkönyvek, az anyakönyvek másodpéldányai, de még a legkisebb faluból származó dokumentumok is. Hajdanán a főispánok eleinte a saját kastélyukba hívták össze a megyegyűléseket, ott intézték az állami ügyeket. Hanem idővel mind nagyobb gondot okozott a temérdek irat, levél, peres anyag elhelyezése, állandó székhelyet igényelt az igazságszolgáltatás is. A XVIII. század elején aztán jogszabály írta elő: *épüljön megyeháza!*

Rab Ráby nehéz vasban

Nos, az egyik legrégebbi megyeháza mellett a budapestiek szinte naponként elhaladnak, s tán eszükbe sem jut, mi mindent rejtenek a régi falak. *A Pest megyei tanács székházáról van szó, amely minden bizonnyal a legöregebb hivatali épületek egyike Budapesten.* A Pest-Pilis-Solt vármegyei nemesség 1695-ben vásárolta meg a mai Városház utca—Vármegye utca—Simmelweis utca által határolt telket a rajta levő épületekkel együtt; közülük a legépebbet kijavíttatta, s attól fogva ott kaptak székhelyet a megyei hivatalok. Azóta persze többször is megújult a megyeháza. A három udvart körülfogó, oszlopokkal díszített épülettömb középső részét még Hild János tervezte. Am a legifjabb épület-szárny is 1838-ból való.

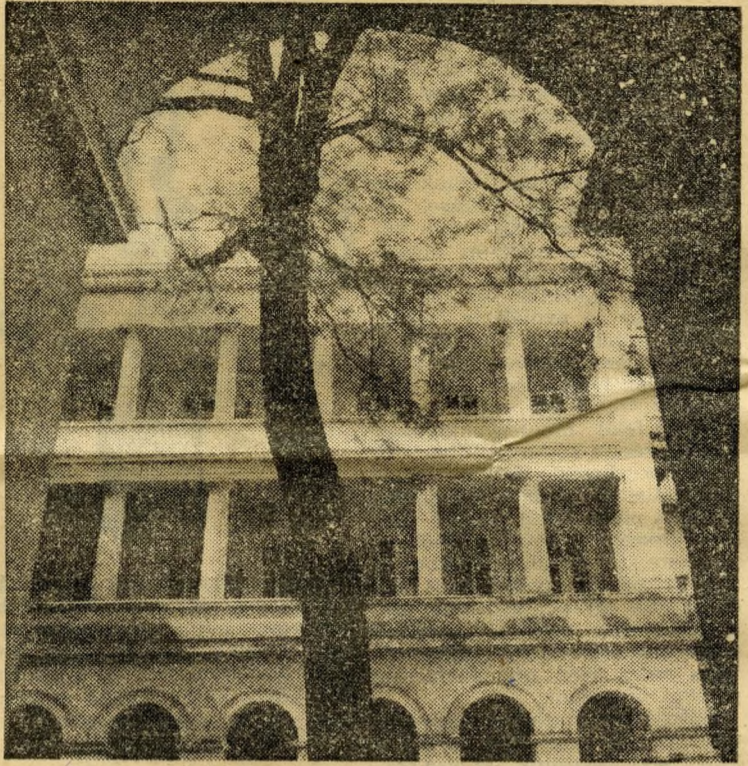
A Pest megyei vármegyeháza annak idején mindenekelőtt okleveleknek, iratoknak adott otthont. De itt volt a börtön is. A középső udvarban rácsos vasajtó; fölötte emléktábla: „*itt ült nehéz vasban Jókai hőse, Rab Ráby*”. S csakugyan a szentendrei és az izbégi parasztok igazáért kiálló nemes ember, Ráby Mátyás, valamelyik sötét cella foglya volt 1787-től — a megyei nagybirtokosok „jóváltából” — két és fél szentendőn át. Amott vaspántokkal erősített vasok deszkajait emlékeztek a múltira. ezen át érkeztek sorra az eléltettek az „akasztó udvarra”. Jó néhány esztendeig valóban az udvaron volt az ítélet-végrehajtás, csak II. József idejében költözött el ez az „intézmény” a megyeházáról.

— *A földszinten a nemesi rabokat helyezték el* — mutat a rácsos ablaksorra *Lakatos Ernő*, a Pest megyei levéltár igazgatója, akivel bejártuk a „megyeházát”. — *Nekik még jutott kevés fény, nem így a közrendűeknek. Őket a pincében zsúfolták össze. Vagy ötven-hatvan ember szorongott egy-egy zárkában, amely egyúttal műhelyként is szolgált.*

Negyvenmillió akta

Kanyargó vaslépcsőn jutunk le a mélybe, ám az egykori cellákban most mindenütt könyveket, olykor kétféle vastag iratköteteket látunk. A levéltáriak becsülése szerint vagy *negyvenmillió akta* sorakozik a roskatag polcokon. Az egyik helyiségben a padozat lejtése árulkodik: ez lehetett a hullamosó terem. Ma viszont a legbecsebb régi térképek pihennek itt körben a szekrényfiókokban. Mint például a Balla Antal készített megyetérkép 1793-ból. Ez az első, hiteles felméréseken alapuló rajzolat a vármegyéről. De a szemléltető meglepődnék, ha a mai Pest megyét várná a térképtől: *az akkori közigazgatási határvonal Baja és Szeged határáig kanyarog.*

Nyolcszögletű díszes terembe érkezünk. A tárgyak mind-mind a múlttól beszélnek. Az óriás ablakokat a főispánok és az alispánok címerei borítják. Középpont a megye több jelképe, köztük Pest-Pilis-Solt és Kiskun címere az álló oroszlánnal. A Kiskunság vidéke 1876-ban került a megyéhez. A kinti fény megvilágította színes üveglemezek templomi hangulatot árasztanak. Valóban

A Városház utca feléi szárny udvara — oszloperdőben.

(Bánhalmi János felvételei.)

templom volt itt egykor — ezt tanúsítja a karzat; pontosabban: *kápolna a raboknak.* A megyeháza kezdeti éveiben pedig a nemesi felkelőseger fegyverei, zászlói vártak a használatukra ebben a szobában.

— Most a megye legféltettebb iratait őrizük itt, a régi közgyűlési jegyzőkönyveket — mutat körül az igazgató, s a padlótól a mennyezetig vasok kötetek borítják a falakat. Az egyik polcra elő is kerül a legrégebbi: az 1638-as megyegyűlés jegyzőkönyve. Ezt még Fülel várában keltették — a pergamen borítón szinte teljesen elmosódtak a betűk —, akkor ugyanis még a török uralkodott azon a vidéken. Am az elmenekült nemesek alkalmanként megtartották közgyűléseiket.

A kötetek külleme kor szerint más és más. Az 1707-es jegyzőkönyv kemény bőrborítóját barokk „csipkék” díszítik. És belül a nótárius nyilegyenes sorokba rótt, cikornyás betű is a korabeli ízlésről vallanak. Am ennél is fontosabb: a latin írást helyenként a magyar váltotta fel — jelezvén a kuruc idöket.

Személyleírás Petőfiről

Az iratok birodalmában kalandozunk. Az egykori siralomházból — ahol most szintén könyvek sorakoznak — megbarant, rojtos szegélyű, itt-ott hiányos iratlapok tűnnek elő: a Haynau-adminisztráció „körözvénye”, bence az 1848-as szabadságharcban részt vettek személyleírásával. *Petőfiről* például ez áll az iratban: „... *alacsony, vékony termetű, barna képű, fekete, felálló hajú, domború homlokú,*

Megyecímer 1876-ból.

fekete szemöldökű és szemű, éles orrú... kissé hegyes állú, setét bajuszú... Az írás 1849 októberében kelt, nyilvánvaló, hogy Petőfi is, *Szemerével, Táncicsal, Perczellel és másokkal együtt, a keresettek listáján volt.*

Az iratok rengetegéből nehéz a választás. Van itt Rákóczi-levél, Kossuth-jelentés (az 1847-es országgyűlésen a vármegye követeként vett részt), Rózsa Sándor periratából is akad néhány másolat a polcon. És a sok-sok egyedi példány közt rejtőzik *II. András adománylevele.* Ez utóbbi a legidő-

sebb okmány a levéltárban — 1229-ből való.

Olykor — egyik-másik kutató érdeklődése nyomán — nem várt különlegességek kerülnek napvilágra. Mint például a Pesti Magyar Színház kimutatásai 1840-ből. Az iratok tudatják: a „hangászkar” tagjai közül „március hónapban” *Erkel Ferenc kapta a legtöbb fizetést — 208 váltóforint 20 fillért.* A színészek közül *Laborfalvy Róza* 180-at, *Egressy Benjámin* (Béni) viszont csak százat. És még egy adat: a „bérletes” előadások bevételei január hónapban összesen 4490 váltóforintot tettek ki, az egyetlen Liszt-hangverseny pedig 4367-et hozott a kasszába.

Szabolcsi Elek levéltári előadó — mai szemmel mulatságosnak tetsző — forrásanyagot is előteremt. *Kováts Mihály „doctor”* javallatait. Lám, milyen is volt 1820-ban az elsősegélynyújtás. Mit kell tenni például, ha veszett kutya harapott meg valakit, és nincs a közelben orvos, netán borbély? A recept a következő: „... a sebet erős lúgos, vagy sós vízzel mosd ki” (ez még csak elviselhető valahogy, de ime utána ez áll:) „tüzes vassal a sebet süsd meg” (érthető, ha a beteg e művelet után gyengéd szavakra szorul). „A megharapott embert biztatással nyugtasd.” És mindezek után még csak nem is kereshet az illető vizsgáztatást: „*a pályinka, erős ser, bor, és minden hevítő italok árthatmasak*”.

Megőrizni az utókornak

Gondot okoz, hogy idővel a régi iratok elfáradnak. Barnul, töredezik a papír, halványul az írás. Ilyenkor — hogy a pótolhatatlan tartalom ne menjen veszendőbe — lefilmezik a levelet, az okmányt. Olykor idegen országban kerül elő értékes, hazai vonatkozású emlék. Am a nemzetközi kapcsolatok legyűrűk az ilyen akadályokat. Az ankarai levéltárból érkezett például a hír: birtokukban van a budai szandzsák adóösszeírása 1559-ből. A szandzsák lényegében a teljes Pest-Pilis-Solt vármegyét felölelte. A több tízezernyi nevet tartalmazó felmérés így igen értékes forrás a korabeli vármegyéről, a családnevek kialakulásáról, a lakosság életkörülményeiről. Az eredeti anyagot nemrég filmre vették, magyar fordítását hamarosan kiadják. Mindennek nyoma marad tehát, ami lényeges a múltból; az utókor, a későbbi történetírás aligha tehet szemrehányást kortársainknak, közöttük a hajdani vármegyeháza értékeit óvó, gondozó levéltárosoknak.

Palkó Sándor